

ELIADE ROMÁN SZELLEMI KÖZEGE

A román szellemi élet nagy nemzedékváltása az első világháborút követően zajlott le. Az „ifjú nemzedék”, a „huszonhetes generáció”, a „nap fiai” – ahogyan magukat nevezték – az ártatlanság éveit az első világháború alatt élték át, tagjai tragikus tapasztalatokat szereztek. Közös élményük, hogy a megválaszolatlan kérdésektől szenvedtek. Az idősebb nemzedék előtt „ismeretlen” valóság feltárása, megismerése készítette őket a teljesebb élet igenlésére. Volt bennük egy nemzedéki önhittség is, minden babért maguknak és korcsoportjuknak tulajdonítottak. Az „ifjú nemzedék” és annak radikálisabb csoportjai nemcsak az idősebb nemzedéket akarták meghaladni, hanem a maguk módján tovább kívánták folytatni az elkezdett munkát, másrészt teljesen ki akarták zárni a romanizmusért fáradó közéletből az „öregeket”. Az új szellemiség, az új tudat, az új törvények, az új szokások és egy tragikus látásmódból fakadó messianisztikus küldetés-tudat letéteményeseinek tekintették magukat. Eliade ebben a szellemi közegben alakította ki „kultúrfilozófiáját”, s enélkül nem érthetők meg vallásokkal foglalkozó írásainak problémafelvetései és válaszai sem.

Három fiatal esszéista – Petre Marcu Bals, aki később Petre Pandrea néven szerepel, Sorin Pavel és Ion Nestor – 1928-ban generációjuk küldetéstudatát fogalmazzák meg Nichifor Crainic lapjában, a Gândireában, „A Fehér liliom kiáltványa” (Manifestul Crinului alb) címen. „A Nap fiai vagyunk – írják –, és úgy akarjuk élni az életet, hogy ne tegyünk lakatot sem a szánkra, sem a szívünkre, ne kelljen ember-társainktól semmilyen csonkítást vagy kényszert elszenvednünk, hanem szabadon kibontakozzék a bennünk lakozó erő, vonzalmunk az isteni és az emberi lényeg iránt. (...) A Fehér liliom a legnagyobb érték és a misztérium tisztaságát kínálja, alkotásra és lendületre buzdít a teljesség igénye útján, derekasságra biztat az állam kultusza, illetve az egyéni érdek fölé emelt nagy közösségi érdekek útján – és arcát a hit,

valamint az ezredéves Múlt felé fordítja, amelyből tanulságot és eligazítást merít.¹ Mindenféle nehézség ellenére a „román fiatal nemzedék, a legszebb, legbüszkébb és a legújabb – izmosan emelkedett a horizontra az összes újdonságok fénysugarától övezve, szélbarnítottan, a problémáktól gyötörve.”² Mircea Eliade Szellemi útleírás című munkájában el van ragadtatva nemzedékétől, a „huszonhetesektől”. „Mi – írja – a legáldottabb nemzedék vagyunk, a legígéretesebb mindazok közül, akiket eddig az ország felsorakoztatott.”³ A fiatal nemzedék feladatait a román szellemi élet újjáalkotásában jelöli meg. „Fiatalságunknak nem apró öröklődésekben kell kimerülnie, középszerű foglalatosságokban. Kötelességünk, hogy építsünk, és ez nem valósulhat meg egyszerű beszédekkel és újságcikkkel. (...) Történelmi igazság az a tény, hogy egy erős válság után egy nép szelleme újjászületik. Akkor egy megvilágosodás, az alkotó örömök kibontakozása megy végbe, egy látásmód megváltozása. Különben is most tíz éve a romanizmus kegyetlen válságon ment át, amelyre '48 óta a történelem nem emlékezik. Ennek a jelenségnek legelső gyümölcsei vagyunk.”⁴ Az új nemzedék bálványai között Nae Ionescu és N. Cranic mellett ott van Mircea Eliade is. Emil Cioran, aki öt-hat év késéssel jelentkezett nemzedéke publicisztikájában erről így ír: „Úgy 1932 körül találkoztam Eliadéval Bukarestben, ahová filozófiai tanulmányaimat jöttem befejezni. A varázslatos új generáció bálványa volt, akit mi olykor büszkén hívtunk segítségül.”⁵

A Fehér lilium kiáltványának fogadtatása nem volt egyöntetű. N. Cranic, mivel az ő lapjában jelent meg a manifesztum, üdvözölte, érzékelte ezzel is, hogy magát az új nemzedék szellemi mentorának tartja. A kiáltvány megjelenésének időpontjában fiatalok (Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Petre Comarnescu, Mircea Vulcănescu, Emil Cioran,

¹ Gândirea, 8-9 sz.. 1928. 317. Lásd még: D. Micu: *Gândirea și gândirism*. Minerva, Bucurști, 1975. 128; Horváth Andor válogatását a két világháború közötti román esszé irodalomból: *Korszellem és önismeret*. Kriterion, Bukarest, 1988. 382.

² i.m. 311.

³ idézi Micu: i. m. 331.

⁴ Eliade, Mircea: *O generație*. In: *Cuvîntul studențesc*. IV. évf. 2-4. sz. 1927.

⁵ Cioran, E.: *Entretien a Tübingen*. 1985. jún. 5. Mariana Sora, *Jadis et naguère*. L'Herne. 1988. Lásd még: E. Cioran. *Les debuts d'un amitié*. In: vol. Mircea Eliade. L'Herne. 1978. 31.

Petre Marcu Balș, Stelian Mateescu, Mihai Polihroniade, C. Noica stb.) voltak azok, akikre formatív hatással Nae Ionescu volt és nem N. Crainic. Tény, az ortodoxia és a vitalista-misztika két főideológusa között versengés folyt a „Nap fiai” istápolásában. Maga Mircea Eliade is, az új nemzedék „bálványa” a kiáltványban merényletet látott hegemoniája ellen. A Szellemi útleírás szerzőjeként nemzedéke hivatását a szellem primátusának felismerésében összegezte, tehát presztízsokból is állást kellett foglalnia a kiáltvány kapcsán. Udvarias formában elégtétellel ismeri el a szellem keresői táborának gyarapodását, az elmarasztalás csupán a szerzők „túlzott lírai” hangvétele, „stilisztikai hanyagságát” rosszallja.⁶ M. Polihroniade nem annyira a kiáltvány szerzőinek „szemtelenségét” kifogásolja, mint azt, hogy elképzeléseiknek nincs finalitása. A kiáltvány szerzőinek éles támadása az „öregek” ellen (pl. M. Ralea ellen, aki ekkor 33 éves), a fiatalság a fiatalságért dicsérete, „apolitikus” formában. Nem voltak hívei az ellenőrzött és irányított dogmának, noha a dogma szentsége mellett törtek lándzsát. Nae Ionescu, a szubtilis logika tanára is elveszti filozófiai tisztánlátását, amikor az öregek között említik. Szerinte a román kultúrában már nincsenek „öreges”. „Azt a régi szcientista és pozitivista nemzedéket, amely agybéli kényelemből nem művelte a tudományt, a mi nemzedékünk kinyírta...; legyen világos, egyelőre a helyzet urai mi vagyunk. Hogy mi lesz, azt majd meglátjuk. Személy szerint azt hiszem, hogy az új nemzedék jobb, mint mi. Annak feltételezése, hogy ők határkövet képeznek, egy kissé sok. Ezzel legkevesebb tíz évet késtek.”⁷ Nae Ionescu, az új nemzedék szellemi mentora tehát rendreutasító. A manifesztum körüli pro és kontra vélemények nem a lényegre érintik, hanem a személyek ilyen vagy olyan csoportokba való besorolásából adódnak. Mert például N. Crainic gândirizmusa és N. Ionescu trăirizmusa, a két autochton „életfilozófia” között nincs különbség, egyazon ideológia két variánsa. Az ifjú nemzedék befutott tagjai (pl. Mircea Eliade, P. Comarnescu) egészében egyetértettek a kiáltvánnyal, azzal viszont már nem, hogy az általuk is vallott értékek kapcsán N. Crainic-kal egy csoportba sorolják őket. Számos érintkezési pont ellenére az új nemzedék roppant heterogén és eklektikus eszmeiség hordozója. Tehát nem arról van szó, hogy a két világháború közötti román szellemi élet egészé-

⁶ Micu: i.m. 340.

⁷ Uo.

ben és döntő módon N. Crainic és N. Ionescu ideológiai irányzata érvényesült volna. Az viszont tagadhatatlan, hogy az ifjú nemzedék intellektuálisan legtehetségesebb tagjai, akik mind a mai napig nemzetközileg is fémjelzik a román kultúrát, akkor Nae Ionescu formatív hatása alatt állottak, már annál az egyszerű oknál fogva is, hogy 1925—1938 között többségük Nae Ionescu tanítványa volt (Mircea Eliade maga pedig a tanársegéde volt).

Az új szellemiség értelmezési kritériuma alapján az ifjú nemzedék legalább három fő irányzatot képviselt. Paul C. Deleanu, G. Racoveanu, Sandu Tudor, Mircea Vulcănescu a szellemiséget tradicionalista, ortodox módon mint „lelki életet” értelmezte. Mások, M. Ralea, G. Călinescu, Petre Pandrea, Alf Adonia, Alexandru Sahia, Andrei Șerbulescu stb. a pozitív tudományosságtól, a forradalmisságtól és a marxizmustól is befolyásoltan az új szellemiséget laikusan fogták fel. Volt egy csoport, D. C. Amzăr, Ernest Bernea, Mihai Polihroniade, Nicolae Roșu, mely az új szellemiséget a xenofóbia, az extrém nacionalizmus szolgálatába állította. Ezekkel szemben állt egy neoklasszikus humanizmust valló csoportosulás — Dan Botta, I. Cantacuzino, P. Comarnescu, Mihai Sebastian. A harmadik csoportot, amelynek élén Mircea Eliade állt, és hozzá tartoztak Eugen Ionescu (Ionesco), Emil Cioran, Petre Manoilă, ingadozott. Azonban ők álltak a legközelebb (különösen E. Cioran) Nae Ionescuhoz és lapjához, a *Cuvîntul*-hoz, ami azonban nem jelent mindegyikük esetében teljes eszmei elkötelezettséget a mester iránt. Az ifjú nemzedék tagjai a kortárs európai gondolkodásban divatos eszmeáramlatok szinte mindegyikének hódoltak. Fellelhető bennük az összes európai divergencia is, különösen annak a csoportosulásnak a tagjai körében, amely témánk tárgyát képezi.

Akarva (szellemileg) és akaratlanul (politikai erők közrejátszása) az ifjú nemzedék kvázitudattal lépett a történelem színpadára, felfokozott önnarkózisukat az egyesülés (Nagy-Románia) eufóriája is táplálta. D. C. Mihăilescu a fiatal Cioran esszéit közlő előszavában a „körülményekre” hivatkozik, azok könnyítő vagy súlyosbító hatásai nyújtják e nemzedék szélsőséges attitűdjének magyarázatát. „Minden, amit tehetünk, az a jelenségek, mechanizmusok megértése, elfogadása, ezért mindenféle ítélet hamis.”⁸ Azonban tény, az ifjú nemzedék dossziéja egy tragédia, finalitásában véres politikai sikertelenség. Ennek okait

---

⁸ E. Cioran: *Relevanțele*, D. C. Mihăilescu: *Prefața*. 5-29.

M. Vulcănescu – a nemzedék tagja – 1934-ben így látta: „Nemzedékünk abnormális időkben nőtt fel, s ezen idők feszültsége alatt alkotott, nem a normális idők méreteire szabott nemzedék ez. Van benne valami nem befejezett, valami, ami nem talál, nem illik a kerekdedséghez és a mértékhez. (...) Csak a feszültségben otthonos”.⁹ Az ifjú nemzedék az új politikai határok között sokféle kulturális hatást, más-más szokásokat, hagyományokat, életstílust képvisel. Az uniformizálódásuk és homogenizálódásuk eszközét az eszmei regionalitások leküzdésében, a mindannyiuknak közös romanizmus eszméjében látták. Az elődökkel szemben a szóban forgó csoport az önkifejezés, az etno-kreativitás legfőbb garanciáját az „én”-ben vélte felfedezni, amely képes visszaszerezni és újjáalkotni a nemzeti eszmét. Az „én”-t – megszabadulva egy katalizmától s fellelkesülve az egyesüléstől – küldetéstudat obszedálja, és aminek kimenetele, finalitása tekintetében kétségei támadnak. Innen származik a kísérletezés iránti éhség, a személyiség paroxista megnyilvánulása, az aktivizmus iránti elkötelezettség, a barbár levantei lustaság kárhoztatása.

A sikertelenség érzetét és az újabb háború perspektíváját fokozza: „Bármennyire is tragikus és paradoxonnak tűnhet – írja M. Vulcănescu – meg kell állapítani, hogy egy háború perspektívája az, ami a mai ifjúság számára az életben bizonyos nosztalgiát nyújt.”¹⁰ Mircea Eliade az ifjak magatartásában bekövetkezett fordulatot a metafizikai emelkedettség lanygulásában látja. „Várható volt – írja 1935-ben –, hogy az 1927-es orgiasztikus, individualista, metafizikai momentumot a civil és politikai kövesse.”¹¹ A metafizikai momentum az 1925-1929 közötti időszakot öleli fel, a politikai pedig az 1930 utáni éveket.

Az elméleti momentum szakaszában a generáció publicisztikájában az individuum felsőbbségét posztulálják, a vissza nem szerezhető egyetlen, megismételhetetlen kísérletet. Ezzel párhuzamosan szinte összezővődve ott van az én belső összeomlása, sikertelensége, kiábrándultsága, víziója. Mindezt fokozzák a hétköznapi konkrétumai, az etika politikában való feloldása, a „dîmbovicai lustaság”, a korrupció, a nem-

⁹ Vulcănescu, M.: O idee – Spiritualitatea. In: *Criterion*. I. nr. 1. 1934. okt. 15. 4-5.

¹⁰ i.m. p. 15.

¹¹ Eliade, Mircea: Mitul generației In: *Vremea*, 1935. aug.4.

törődömség tapasztalata. M. Vulcănescu a 25-35 év közötti fiatalokat jellemezve állapítja meg: „Tapasztalatok, kalandok iránti éhség, az autenticitás, az akarat, hogy olyanok legyünk, amilyenek vagyunk, az abszolútum igénye, a drámai feszültség, tragizmus, krízis, negatív megjelenésében az agónia, a heroikus pesszimizmus, a kiábrándultság, mindezt tudatukban átítatta az első világháború utáni orientalizált német miszticizmus, az orosz emigráció miszticizmusa, a maurrizmus, a neotomizmus, az orosz kommunizmus és német marxizmus, az olasz fasizmus és a német nemzetiszocializmus. Autochton szellemi síkon a nemzedék követi az 1821 utániakat, a negyvennyolcasokat, a junimistákat, az 1907-es társadalmi s junimista-elleneseket (Iorga, A. C. Cuza, C. Stere), a tűz nemzedékét, az Egyesülés és a Gândirea nemzedékét.”¹²

Élni egy céltől, egy eszmétől meghatározottan, a fasizmus és (bolsevizmus) értelmében is a fiatalokat az aktivizmusra ösztönözní. Nem véletlen, hogy a sikertelenséget a tett szintjére emelik, a kiábrándultságban az alkotás hajtóművét vélik felfedezni, a szenvedést megtisztító felszabadulásként fogják fel, a társadalomban az állandó hódítóterjeszkedő ént abszolutizálják. E. Cioran, E. Ionescu, P. Manoliu, I. Dobridor-csoport a nemzedék általánosabb ismérvein túl, az új, belső szellemiséget, a forradalmiságot keresik, amely szemben áll az ortodoxia dogmatizmusával, a marxi történelmi materializmussal, a nacionalista doktrína partikularizmusával. A demokráciát csödként ismerik fel, csodálják a fasiszta ifjúsági mozgalmat, a bolsevik célratörést (lásd Kirilov dicsérete Ciorannál). A csoport teljes szellemi válságban van, kapkod, miközben az értékek újraértelmezésére törekszik, amit egy új ember színrelépésétől vár, attól az embertől, aki még nem mutatkozik.

A román konkrétum kaotikus állapota, a társadalom, az erkölcs, a politika stb. válsága igazolni látszik és táplálja az ifjú nemzedék szélsőséges megnyilvánulásait. Ha igaz az, hogy e nemzedék a szélsőség jegyé-

---

¹²M. Vulcănescu, i. m. In: *Criterion* no. 3-4 (1934) – Az új nemzedék szellemi iherforrásai; aktivizmus, pszichologizmus tekintetében Fichte, Schelling, Nietzsche, Amiel, Bergson, Dosztojevszkij, Freud, Gide, Kierkegaard, Papini, Proust, Sesztov, Maritain. A humanizmus, nacionalizmus, marxizmus tekintetében J. Benda, Bergyajev, Dilthey, Masaryk, Maurras, Mussolini, Ortega, Rathanau, Spengler, Tagore, Unamunno, Valéry. A vallás mindenkori eszményei értelmében- Tereza de Avila, Thomas a Kempis, Bloudel, Bloy, Martain, Barth, Paul Tilich és R. Otto.

ben nőtt fel, akkor E. Cioran a nemzedékén belül is a „szélsőség szélsősége” volt. Nála teljes az Én találkozása a „Zeitgeist”-tel.¹³

„Csak a vitális igazságokat értékelem, az organikusokat – írja Cioran –, mert tudom, hogy nem létezik igazság, hanem élő igazságok, melyek nyugtalanságunk gyümölcsei.” „Ahol felbukkan a paradoxon, vége a filozófiai rendszernek, és győzedelmeskedik az élet.” „A misztika a paradoxonra alapozott gondolkodás legmagasabb rendű kifejezése.”¹⁴ „Ha az igazság és egy paradoxon között kellene választanom – írja Mircea Eliade – a paradoxont választanám. Az igazságok változnak, a paradoxon viszont jellegénél fogva örökre tartalmas, hiteles és helytálló.”¹⁵

Cioran fiatalkori esszéi, tanulmányai szinte egytől egyig a vitalizmus, a misztika, a kétségbeesés, a szenvedés egzaltációi, amelyek Nae Ionescu mély hatására utalnak. Akárcsak szellemi mentora, Cioran is vég nélkül ismétli és variálja azt a gondolatot, miszerint a tagadás vitális szükségesség, a lét állandó visszaesés, az önbeteljesülés hanyatlásban realizálódik, az élet önkínzás, sátáni gyönyör. Kolerikus-melankolikus pszichikumának is betudhatóan saját szubjektív létének egzaltációját fogékonnyá teszi arra, hogy apologizálja a mozgást, a primitivitást, a lét tragikumát, misztifikálja a szenvedést mint a megtisztulás eszközét, belső szorongásait a jövő borzalmaiként láttassa. Permanens radikalizmusban való tobzódása, a misztikus vitalitás elveinek interiorizáltsága, amely a démonikus elv immanenciáját látja az életben, a lény felbomlásában, az identitás fájdalmas visszaesését stb. – mind olyan tételek, amelyek szinte fatálisan jelzik az Én találkozását korával.

Cioran „berobbanása” nemzedékének publicisztikájába későn, 1932-től datálható, amikor a „tisztá szellemiség” körüli vita már kimerült. Helyét a politikai elkötelezettség váltotta fel, az a fajta értelmiségi magatartásforma, amely a filozófiai előfeltevéseket valamely konkrét politikai mozgalomhoz igyekszik kapcsolni. E. Ciorant magát parafrázálva azt mondhatjuk, hogy így jut el ő is a kétségbeesés csúcsairól annak abiszsumáig. A nemzedéktársak, akiknek eszmei alapállása nem sokban tért el az övétől, a generáció nem szellemi fázisában egyfajta szakmai emigrációba húzódnak vissza, még mielőtt a tényleges emigrációt választanák.

¹³ E. Cioran: *Relevanțiile...* 16.

¹⁴ i.m. 16, 48, 51.

¹⁵ Idézi Horváth Andor: *Korszellem és önismeret.* 431.

Mircea Eliade némileg lazít, és a vallások történetébe menekül, Eugen Ionescu az esztétikába és a gyermekkor töréscibe, C. Noica a szokratizmusba és a logikába, M. Vulcănescu az agapei mediavelizmusba és a liberális pénzügyekbe. E. Cioran kiengesztelhetetlen rabja marad a „Sturm und Drang”-ból fakadó, a romanizmusért aggódó kétségbeesésnek.¹⁶

Láttuk Iorga és Nae Ionescu romanizmus felfogását, a fiatal Ciorannál ez az organikuság mellett egzisztencialista tartalmakkal gazdagodik. „Mert ma – írja – az organikus és egzisztencialista gondolkodók időszaka van, azoké, akik számára a gondolat szükségszerűség és kockázat.”¹⁷ A romanizmus nála nem teljesedett ki, tehát cél, megalkotása a jövő teendője. Ahhoz azonban, hogy a romanizmus nagysága beteljesüljön, a szubjektumot lényé intimitásáig át kell járnia a fájdalomnak, addig, amíg a tudat nagy érdektelenségre tesz szert, amikor a szemlélet olyan tiszta jelleget ölt, mely képes a lényeg megragadására, és az élet lényegi megértése a legtisztább formában nyilvánul meg. Balkáni környezetben és hazája organikus tendenciáit szem előtt tartva túlzottan maximalista követelmény volt ez. Igaz, első szakaszban inkább a szellem birodalmában szerette volna, ha bekövetkezik a fordulat azzal, hogy hozzá hasonlóan mások is a szellemi élet paroxizmusát azzal az érzéssel éljék át, mintha behalnának a szeretetbe, az egyedüllétbe, a kétségbeesésbe. A fiatal Ciorant kétségtelenül a kortárs életfilozófiák ihlették, esete viszont igen jól mutatja, hova vezethetnek ezen életfilozófiák az abszolútum hétköznapijainak viszontagságai közepette Kelet-Európában, különösen ha azok életidegen szubjektumok értelmezési szűrőin át szervesülnek.

Megszállottságának oka többek között az a felismerés, hogy a romanizmus – legalábbis számára – csupán földrajzi kategória, amely organikus tartalmai ellenére minta, modell követésére kényszerül, holott őt magát kell modellé tenni. A fennálló helyzetért az intelligens emberek okolhatók, akik merev, üres, absztrakt racionalizmusukkal képtelenek az alkotásra, a nagy intuíciókra, a nagy átalakulások véghezvitelére. Felháborodása a racionalista, pozitivistá egyetemi értelmiség ellen 1937-ben jut tetőpontjára, amikor M. Eliadét „pornográfia” vádjával eltávolítják a bukaresti egyetemről.

---

¹⁶ Uo.

¹⁷ E. Cioran: *Relevațiile...* p.17.

A „reumatizmus diktatúráját” egy olyan generáció gyakorolja – állapítja meg –, „akiktől csak annyit tanultunk, hogy ne legyünk önmagunk”. Ironikusan jegyzi meg, „végül is igaza lehet a miniszternek, hiszen csak immorális, hogy 30 éves korodig 15 kötetet írjál”. Cioran a rá jellemző szélsőséges alapállásból „egy Szent Bertalan-éjszakáit” kíván „bizonyos öregek között, ez az egyetlen megoldás”. Hiszen ezek számára, akiknek már „Európa is sok”, egy orientalista, „aki közlekedni tud az emberi kultúra másik felében”, az már túlzás. A Balkánon egy nemzetközi híru tudós nem lehet címzetes tanársegéd, mert ott a „disznóknak és eszméletleneknek van szerencséjük”¹⁸ Ez az epizód, amely elmarasztalja a „nemzeti agyat”, érzékelteti ugyanakkor a médium visszasságait, amelynek meghaladását egy mindent felforgató, leromboló átalakulásban látja. Ennek véghezvitele szélsőségekben tobzódik, mondhatni mind a két szélsőség — fasizmus és bolsevizmus — ötvözetében. „Szét kell zúzni minden merev és üres képletet, minden absztrakt érvényességű rendszert és formát, az összes irányító elveket és kategóriákat, hogy ezen a könnyed és felületes intelligencia bányáján, kaotikus irracionalista világot hozzunk fel, amelyben önmagunk örülségének eksztázisában halhatunk meg, egy olyan világban, ahol a démonikussághoz oly közvetlen a hozzáférhetőség, hogy a démonikus világ örvényében egzaltáltan halhatunk meg. (...) Fejlesztetni kell magunkban mindent, ami a spanyolban, németben és oroszban a specifikust és a barbárt alkotja, számoljuk fel a francia létérzést... Az örülséghez közel álló öröm fog el, amikor arra gondolok, hogy a jövőben egy kultúra születhet a spanyol, német, orosz elemekből, egy olyan kultúra, amelynek fluiditása nem formákban kristályosodna ki, hanem egy rendkívüli dinamikus pezsgésben (...), ez a kultúra az eddigi értelemben vett kultúra tagadása lenne.”¹⁹ „Meg vagyok győződve, az intelligens emberek feleslegessé váltak. Ez okból a barbárság, az örülség, az eksztázis vagy semmi apológiáját csinálom, de az intelligenciáét nem. Az intelligencia a román kultúra sebe. Szerves módon hiányoznak ezekből az emberekből az emésztő szenvedélyek, a drámai, fájdalmas konfliktusok, az örülség és a lendület. Ezért hiányzik belőlük a kiábrándultság is, ugyanígy hiányzik belőlük minden nagy intuíció, amelyből kikél az igazi alkotás.”²⁰

¹⁸ i.m. 107.

¹⁹ i.m. 169-171.

²⁰ i.m. 108.

A romanizmus meghatározottságait az irracionalitás szférájába tartozó fogalmak nyújtják. Ezek társadalmi funkcionálása Cioran víziójához híven tömegtérbolyt eredményez, noha nem biztos, hogy a teória abban a statisztikai eleganciában teremt kapcsolatot a tömeggel, ahogy azt papírra vetették. A fiatal Ciorant – mint láttuk – a romanizmus sorsa, jövője ejti kétségbeesésbe, eksztázisba, szinte szerzetesi önkínzás árad soraiból, egy mély szomorúság, amikor az autochton valóságot kell meghatározni. Van azonban egy terület, ahol a fejlemények lelkese déssel töltik el, ez a társadalmi és politikai élet. Szemben a szellemivel, amely iránt pesszimizmusa, bizalmatlansága a legteljesebb.

Ortega y Gassettel vitázva állapítja meg: Romániában a művelt réteg és a parasztság radikális elválása nem járt a művelt réteg kiválóságának erősödésével. Spanyolországban ez a folyamat sokkal kedvezőbbben alakult, és nincs igaza Gassetnek, amikor hazája tekintetében folytonos hanyatlásról beszél. „Hitem, amelyhez nagyon ragaszkodom, hogy a történelmi fejlődés és folyamat különbözőségének magyarázata a sajátos struktúrákban és az alkotmányos diszpozíciókban van. Azonos társadalmi feltételek és konfigurációk, azonos formális alakulatok keretében Spanyolország adta Keresztelő Szent Jánost és Szent Terézt, míg Románia nem adott egyetlen szentet sem.”²¹ A hasonlat csupán mint Európa két földrajzi szélső pontja lehet indokolt, de strukturálisan semmiképpen. A történelmi folyamatok tekintetében Spanyolország és Románia párhuzamba állítása érdekes lehet, de mint láttuk, különösebb evidenciákhoz nem vezet. Annál is inkább, mert Cioran bevallott mintaképe a 19. századi Oroszország, ahol olyan szellemi folyamatok játszódtak le, mint ami az ő jelen idejében Romániában is kívánatos lenne, éppen a romanizmus perspektíváját illetően. Azonban a román képzelet képtelen az élet tragédiájának megértésére, ami az alkotmányosság hiányosságaiból és pszichikai alkatának hibáiból fakad. Ezért van az, hogy a tragikumot csak néhány, elszigetelt egyén éli át. Partikuláris jelenség ez, ami olyan nevekhez kapcsolódik, mint például Balaga, Eliade, Manoliu és Holban. „Nemzedékünk tragikuma mélyebb konfliktusok következménye, kifejezetten metafizikai színezetű, struktúrája az egyetemes emberi sorshoz kapcsolódik.”²²

---

²¹ i.m. 110-112.

²² i.m. 111.

Cioran az ember-lét dualizmusát paradoxonként fogja fel, amely a tragikum forrása. A tragikum felismerése és interiorizálódása – szemben a háború előtti nemzedékkel, ahol a dualizmus az egyén-társadalom képletben jelentkezett – metafizikai beleélést igényel. Az intenzív drámaiság sajnos nem aktualitása a romanizmus szellemiségének, noha kielégítő jelei a társadalmi és politikai mezőben már jelentkeztek. A magas hőfokon tartott metafizikai éberség – ellenpontozandó Nae Ionescu, aki a politika útjára lépve metafizikailag kihunyt – Cioran esetében az „örült szenvedélytől” is sarkallva, a tett vágyától prózaibb formában is megnyilvánul, a rohamosztagok vagy bárki másától is érthetően. „Induljunk, testvérek, egy lendületes és kegyetlen keresztet hadjáratra, az emberi rothadság ellen, az összes halott eszmények ellen, amelyek megfojtják lendületünket, az összes formák ellen, amelyek elnyomják küldetésünket. Igen sokáig voltunk kétségbeesve, hogy ne emésztődjünk fel egy hit lángjaiban.”²³

A romanizmus kétségbeesett állapota a radikalizmus hiányából fakad. „Egy ország, amely nem ismeri a radikalizmust, a történelem szégyene, ha nem a szellemé; a radikalizmustól idegen személy a társadalom szégyene. Bármit is mondjanak, a radikalizmus elvezet valahová. De hova vezet a megfontolt és mérsékelt szellem? Inkább katasztrófa, mint egy közepszerű és steril egyensúly. S egy katasztrófából szintén a radikalizmus által jutsz ki.”²⁴

A romanizmus előfeltétele a radikalizmus, ha nincs, elő kell idézni. Ennek különböző technikáit az idézett passzusok is érzékeltetik. A pszichés predispozíció a tragikus látásmódra a Szeben környéki rasinari ortodox pap fiánál a „házi tűzhely” bizánci ikonográfiáján túl, abból az illuzórikus vagy valós kisebbségérzetből táplálkozik, amely az ún. kettős elnyomás – nemzeti és materiális – mítoszát ültette a fejekbe, és azt a képzetet, hogy a nagy eszme, az egyesülés nemcsak materiális gondok megoldását és a világuk kiterjedését hozza magával, hanem végre érvényre juthat a romanizmus a maga megálmodott szellemi nagyságában is. E. Cioran, aki tehetsége tudatában volt, realizálni kívánta önmagát. Az új helyzet láttán szorongásai támadtak, amelyek félelmeket szülnek. „Tudatában lenni annak, hogy nem realizálódhatsz csak a nemzet által, és ne légy biztos abban, hogy nemzedet realizálhat-

²³ Uo.

²⁴ i.m. 121.

ja magát.”²⁵ Ez nem csupán a román bizonytalanság kulcsa, hanem elsősorban önmaga dilemmája; „az a félelem, hogy arra a nemzetre korlátozzuk magunkat, amelyikhez tartozunk, és vele együtt középszerű sorsunk lesz.”²⁶ Tisztában van azzal is, hogy a nemzeti abszolútum „ópium”, melyet egyesek azért használnak, hogy eltemessék tisztánlátásukat, mások, hogy értékesítsék ösztöneiket. „Más korszakokban más megoldások voltak. Ma nincs kéznél jobb, mint a nemzet.”²⁷ A humanitás eszméjére épülő egyetemes kultúra lehetősége, amely képes lenne az egységes Európa eszméjét visszaállítani „elúszott”, ezért a nemzeti partikularizmusok győzelmével „kontinens szerte a vitalizmus, az erőszak került előtérbe.” A romanizmus számára sincs más lehetőség. Föl kell zárkózni már csak azért is, mert Romániában a „nacionalizmus az egyetlen vitális légzés.”²⁸

Ennek a nacionalizmusnak, értsd romanizmusnak, ahhoz hogy érvényre juthasson, szakítania kell az organikus láteteleivel, az új rend Románia esetében is új szellemiséget követel meg. Románia nagy sebe, akárcsak Oroszországé, a „bizánci tradíció volt, amelyet ha idegen kultúrába oltanak bele, absztrakt szkematizmussá válik, politikai és kulturális síkon pedig szervezett reakcionizmus”. „A bizánci ikon a halál, az aszottság s az árnyék szimbóluma. Nem létezik életelenebb vízió, mint ami a bizánci művészetből fakad, az obskurus körök művészete, a szentek közötti monotonía... És amikor arra gondolsz, hogy Románia századokon át a bizánci szellem átka alatt élt”, akkor érthető módon Cioran számára nem az elődök között és nem a múltban, hanem a jelenben kell keresnie a számára legadekvátabb modellt, ami küldetésének finalitást kölcsönöz. „Annyiszor elmondták: megvédtük a latinitást, gát voltunk a szlavizmusul szemben, a kereszténység védőbástyái, a római hagyományok őrzői stb. voltunk. Megértettétek, megjelentünk és megőriztük. S ezt hívják sorsnak? A nagy nemzetek érvényesülésüktől indítatva szétforgácsolták a történelmet.” (...) A kis népek számára is van kiút, „ez az erőszak kultusza. Amikor elismerik a múltjukat mint holtvágányt, és a próféciából a lét forrását csinálják.” És „minden, ami nem prófécia Romániában, az merénylet Ro-

---

²⁵ i.m. 140.

²⁶ i.m. 180.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

mánia ellen.”²⁹ A román szellemi életben sem Cioran előtt, sem utána ilyen küldetéstudattal túlfűtött koherens nemzetkritika nem született. Az itt kimutatható hegeli hatás nem a szellem világtörténelmi objektívációiban konkretizálódik, hanem a romanizmus mint abszolút eszméjében, amely ha nem is az egész világot, de a balkáni régiót „maga köré csavarja”. A messianisztikus küldetéstudat, mint történelmi eszme és mint abszolútum önmagára találása, vagyis ha utat akar nyitni magának a történelemben, akkor válik lehetségessé, ha a nagy történelem centrumába kerül. Példa rá Oroszország és az oroszok, akiket a 19. században végig sorsuk problémái emésztettek. És elméleti kínjaiból „egyszerre Oroszország effektíve belépett a történelembe, hogy aztán a forradalommal a történelem centrumába kerüljön. (...) Több mint nyilvánvaló, Oroszország predestinálva volt egy monumentális küldetésre.”³⁰ Akárcsak Oroszország, Románia is századokon át szunyadt, ott is, itt is a kultúra stílustalan, sőt „nullitás kultúra”, innen a vallásos obszesszió az egyetlen „történelmi ugrás” iránt. A „világtörténelem árnyékából” való kilépés, igaz, többnyire egyensúly-vesztéssel jár, de az abszolútum totalitássá tételében semmilyen eszköztől sem szabad visszariadni. „A nullitás kultúra tragédiáját agresszív lendülettel kell viselnünk, saját erőnköből támadjuk a múlt ürességét és próbáljuk megvalósítani egy váratlan nagy kezdeményezéssel mindazt, ami vegetál történelmi múltunkban. Felfuvalkodottságunkat ki kell hogy clégítse az a tény, hogy minden kész, hogy nincs egy vonal, amelyen kényszerítve lenne haladásunk, hogy a mi vonalunk az ország sorsa. Mindegyikünk léte Románia alapjának elemét képezi. Ez legyen a küldetésünk.”³¹

A küldetés kivitelezésében erkölcsi gátítások nem jöhetnek számba, és sok más egyéb egyetemes érték sem, mert éppen a kor szelleme igazolja számára, hogy nagy tetteket az abszolútum szolgálatában nem lehet és nem szabad gátolni kiteljesedésükben. Ezért is teszi fel a kérdést, s ezzel mintegy finalitásában is konkretizálva nagy ívű eszme-futtatását: „Lesz-e Románia Balkánt egyesítő ország, lesz-e Bukarest az új

²⁹ Cioran, E.: *Schimbarrea la fațã a României*. Humanitas, București, 1990. 19-20.

³⁰ i.m. 35-40.

³¹ i.m. 19.

Konstantinápoly?” Mi lesz velünk, ha nem mi leszünk a világ e sarkának predestinált országa? Azok leszünk, amik voltunk.”³² A kétkedés kísérti az esszeistát, „mi lesz velünk”, ha nem mi fogjuk kitölteni azt a hatalmi űrt, ami a Balkánon keletkezett a Török Birodalom összeomlásával. Cioran szerint Délkelet-Európában „a hegemonia kérdése azonos az új Konstantinápoly kérdésével — s ebben a kérdésben nyíltan kell beszélni.”³³ Arra is van válasza Ciorannak, hogy miként tudja felvállalni Románia a periféria centrumának szerepét. S ez logikailag is következik abból az eszmefuttatásból, amely a bizánci örökségben Balkán-szerzte a visszahúzó erőt látja. Ezért is „nem válhatunk Balkán első erejévé, csak ha felszámoltuk mindazt, ami balkáni, s ezt úgy lehet, ha Európa tudatában elültetjük, hogy fatálisan Romániáé az elsőbbség ebben a régióban”³⁴ Romániát „elégedetlen tudata” predestinálta erre a szerepre, mert ha például a francia nacionalizmus reakciós, addig a romanizmus forradalmi, mivel célja felszámolni a balkanizmust és rehabilitálni ezt a térséget. „Az új Konstantinápoly nem egy politikai álom tárgya legyen, hanem egy olyan cél, amit nap mint nap szenvedéllyel és drámaian követünk”. S ha „Bukarest nem lesz vonzó központja Európa e szélének, akkor jobb, ha már most leromboljuk.”³⁵ „Románia a jövő nagy, végleges és lényeges politikai jelentősége nélkül, úgy tűnik nekem, hogy szörnyűség, a történelem aljassága, egy rossz ízű vicc.”³⁶

Cioran víziója még számos, a szomszédokat is érintő eszmefuttatást is tartalmaz, mintegy érv gyanánt arra, hogy kidomborítsa hazájának hegemoniára való predestináltságot a balkáni térségben. Mindezek azonban mit sem változtatnak azon a tényen, hogy a vitalista misztika, az erőszak kultusza rabjaként a fiatal Cioran tehetsége java részét – noha tudatában volt, hogy azzal metafizikai tisztánlátását kódösíti – az abszolútum kiteljesítése szolgálatába állította. Nem riadva vissza attól sem, hogy az értelmiségi magaslatokról leereszkedve annak hétköznapi lehetőségeit tárja fel. Kétségtelen, jobban és teljesebben fogalmazta meg nemzedéke vágyálmait, ezért is fontos Cioran fiatal-kori munkás-

---

³² i.m. 41.

³³ i.m. 203.

³⁴ Uo.

³⁵ i.m. 196.

³⁶ i.m. 204.

ságának kiemelése a nemzedéktársak köréből.³⁷ A vizsgáldások, melyek a romanizmus köré összpontosultak, bizonyítják: N. Iorga, Nae Ionescu meghatározó személyisége mellett a harmadik nemzedék legmarkánsabb tagja kétségtelenül Cioran. 1938-ban ösztöndíjjal Franciaországba megy, és nem tér vissza. Hasonlóan Mircea Eliade, Eugen Ionescu sem. Az eszme azonban maradt, az abszolútum küldetése, úgy tűnik, még nem befejezett.

IRODALOM

- Cioran, E.: Entretien a Tübingen. 1985. jún. 5. In: Mariana Sora: *Jadis et magnér* 8.
- Cioran, E.: Les debuts d'un amitié. In: vol. *Mircea Eliade*. L'Herne, 1978.
- Cioran, E.: Relevațiile. In: D. C. Mihăilescu: *Prefața*. 5-29.
- Cioran, E.: *Schimbarea la față a României*. Humanitas, București, 1990.
- Eliade, Mircea: *Memorii I-II*. București. 1993. Editura Humanitas.
- Eliade, Mircea: Mitul generației. In: *Vremea*, 1935. aug.4.
- Eliade, Mircea: O generație. In: *Cuvîntul studențesc*. IV. évf. 2-4. sz. (1927)
- Horváth Andor: *Korszellem és önismeret*. Kriterion, Bukarest, 1988.
- Micu, D.: *Gândirea și gândirism*. Minerva, Bucurști, 1975.
- Vulcănescu, M.: O idee – Spiritualitatea. In: *Criterion*. I. nr. 1. 1934. okt. 15.

³⁷ Cioran e mű harmadik kiadása alkalmából (az első két kiadás 1939-ben és 1941-ben jelent meg) néhány sort ír, amely 1990. február 22-én kelt Párizsban. „Ezeket az elkalandozásokat 1935–36-ban írtam, 24 évesen, szenvedélyes felfuvalkodottságomban. Mindabból, amit román és francia nyelven írtam ez a szöveg azt hiszem a legszenvedélyesebb, ugyanakkor a legidegenebb is számomra. Benne nem találok magamra, noha nyilvánvaló akkori hisztériám benne. Kötelességemnek tartom, hogy néhány stupid és igényes oldalt elfojtsak benne. Ez a kiadás végleges. Senkinek sincs joga, hogy változtasson rajta.” Kétségtelen, ez valamivel több, mint M. Eliade, Nae Ionescu volt tanársegédének a hallgatása, pontosabban a profánnak a szentben való folytonos, következetes álcázódása.